

R. G. COLLINGWOOD, KIELI JA HISTORIA

Matti Sovijärvi

Kun *Gilbert Ryle* eräessä *Robin George Collingwoodia* koskevassa kirja-arvostelussaan toteaa, että ei löydä teoksesta päätä eikä häntää, huomautusta on pidettävä sekä rehellisenä että totena.¹ Collingwood (1889—1943) syntyi väärällä vuosisadalla — väärällä puolella kanaalin. Hänen yleinen filosofinen suuntauksensa lähestyy mannermaista historismia ja idealismia — ei yksin siitä syystä, että Collingwood esittää eksplikoituna tavoitteenaan olevan historian ja filosofian lähentämisen. *Diltheyn* ja *Crocen* hengenheimolaisena Collingwood oli maailmansotien välisenä aikana yksinäinen ja eristetty. Dogmaattisista unistaan herätetyt englantilaiset eivät positivismiin kirkkaimmalla kaudella olleet kiinnostuneet »siitä iänikuisesta idealistisesta hölynpölystä», jota Collingwoodin piti edustaa.

Collingwoodin tieteellinen aktiviteetti jakautui kahtaalle, toisaalta historiaan, toisaalta filosofiaan. Vaikka Collingwood lopulta saikin Oxfordista filosofian professuurin — metafysiikan, kuinka muuten — hän loi tieteellisen maineensa jo varsin nuorena harrastuksensa arkeologian puolella. Collingwoodin erityisenä kiinnostuksen kohteena oli roomalaisajan Britannia; hän oli 20-luvun alkupuolelta alan ehdoton auktoriteetti.

Collingwoodin filosofinen tuotanto jakautuu karkeasti kolmeen osaan.² Nuoruudenteokset »*Religion and Philosophy*» (1916) ja »*Speculum Mentis*» (1924) edustavat vielä filosofisina pyrkimyksinä varsin kaikenkattavaa järjestelmänrakentamista. »*Speculum Mentisin*» kantavana ideana on kulttuurin muotojen pelkistäminen viiteen, toisiaan loogisesti ja historiallisesti seuraavaan muotoon, taiteeseen, uskontoon, (luonnon)tieteeseen, historiaan ja filosofiaan. Myöhemmin Collingwood ei näihin teoksiin juuri viittaa.

Toinen osa koostuu Collingwoodin käännöksestä historiaan. Siihen kuuluvat teokset »*Essay on Philosophical Method*» (1933), »*The Idea of Nature*» (1936) ja ensimmäinen, historiallinen osa »*The Idea of History*» -teoksesta (julkaistu 1946 kokonaisuudessaan). Kolmanteen osaan kuuluvat filosofiset teokset »*The Principles of Art*» (1938), »*An Essay on Metaphysics* (1940), »*An Autobiography*» (1939), »*The Idea of History*» -teoksen jälkimmäinen, systemaattinen osa sekä »*The New Leviathan*» (1942) — yritys hahmottaa kulttuuri ja kulttuurin viholiset.

Collingwoodin filosofisen ongelmanasettelun muutosta voi luonnehtia kahdella käännteellä. Nuoruuden pyrkimykset järjestelmänrakentamiseen kääntyivät historialliseen analyysiin — filosofisesta filosofiasta filosofiseen historiaan ja toiseksi käännteeksi takaisin systemaattiseen analyysiin, mutta nyt historialliseen, tavallaan historialliseen filosofiaan.

Collingwoodin käsitys kielestä jakautuu sekin historialliseen ja filosofiseen aspektiinsa. Kielen historiallinen rooli liittyy ennen muuta sivistykseen, siviilisaation mahdollisuuteen³ — kielen filosofinen rooli liittyy sen sijaan merkityksen olgelmaan, joka ei ole tässä mielenkiintoinen.

Collingwoodille kieli on yksinkertaisesti abstraktio, keino, jolla merkityksiä välitetään keskustelussa.⁴ Kielen rooli on korostetusti sosiaalinen, »se on ainoa tapa, jolla tietoa voidaan välittää ihmiseltä toiselle».⁵ Kieltä ei ole vain puhuttu kieli, vaan mikä tahansa muukin kommunikaation muoto. Ainoa edellytys on, että »kielen käyttäjä tarkoittaa sillä jotakin».⁶ Näin kieltä voi olla matematiikka, musiikki, mikä tahansa symbolijärjestelmä, eleet, signaalit.

Historiallisessa perspektiivissä — tämän ei toki tarvitse tarkoittaa tapahtumahistoriallisesti sattunutta — kieli on sosiaalisen kanssakäymisen tuote. Primitiivisessä mielessä kieli on syntynyt yksinkertaisimpien tunnetilojen kuvaamisena — kielen mukana syntyy tietoisuus.⁷ Ihmisellä voi olla kylmä, mutta tietoisuuden aistimuksestaan hän saavuttaa vasta antaessaan sille nimen. Tajunnan kehittyessä kieli kehittyy sen mukana. Kieli on aluksi villiä, järjestämätöntä, tunteiden ja aistimusten nimeämistä — kun tajunnassa kehittyy konseptuaalinen ajattelu, kieli tuottaa abstrakteja käsitteitä.⁸ Esikonseptuaalinen tila vastaa tavallaan Hobbesin Leviathanissa esittämää luonnontilaa, kaikkien sotaa kaikkia vastaan.

Kieli on kuitenkin myös tajunnan edellytys. »... Ihminen voi tulla tietoiseksi tunteistaan... vain puhumalla (so. kommunikoimalla) niistä...»⁹. Saavuttaessaan tietoisuuden kylmästä ihminen antaa sille muodon kielessä, so. tietoisuutta ilman kieltä ei ole — ei siis myöskään tiedon tai tiedonvälityksen mahdollisuutta. Analyttisessä historiallisessa mielessä kieli on tajunnan suhteen primaari.

Ongelmaksi muodostuu epäilemättä se, kuinka voidaan puhua kielestä ennen tajuntaa. Collingwood on tässä eräänlainen muna-kana-dilemman edessä. Koiran ei voi sanoa olevan tietoinen siitä, että sillä on nälkä — siitäkin huolimatta, että se Collingwoodin kriteerien mukaan käyttäisikin kieltä. Koira voi osoittaa monin elein olevansa nälkäinen, jopa kommunikoida. Sen sijaan koira ei voi reflektoida nälkänsä, analysoida sitä, olla tietoinen siitä. Nimeä se ei voi nälälleen antaa — silti se voi kommunikoida tunteensa muille.

Tässä mielessä kielen voi sanoa olevan primaari tajunnan suhteen — synnyessään tajunta välttämättä synnyttää kielen, voi saada ilmaisunsa vain siinä. Sen sijaan abstraktien käsitteiden osalta tilanne on vaikeampi. Kieli ei voi olla ajattelusta riippumatta olemassa abstraktina, kuten tunnetiloihin liittyessään se voi olla ajattelusta riippumatta olemassa abstraktina, kuten tunnetiloihin liittyessään se voi olla olemassa elekielenä ilman tajuntaa. Kuinka siis tajunnassa voi syntyä käsitteellistä ajattelua ennen kuin »kieli on kehittänyt» abstraktit käsitteet? Kumman täytyy olla ensin, käsitteellisen ajattelun ilman käsitteitä va käsitteiden ilman ajattelua?

Ongelmaa voi lähestyä analysoimalla lapsen tapaa oppia kieli. En tässä analysoi tarkemmin Collingwoodin kantaa kielen kehityksen syistä lapsessa. Collingwood selvästi hylkää ostensiivisen kielenoppisen, kahdesta syystä. Ensik-

sikin kieltä opettavat osoittavat eleet ovat jo itsessään kielen luontoisia, niiden merkitys pitäisi opettaa ensin! Tässä Collingwood yhtyy Wittgensteinin myöhemmin esittämään samansisältöiseen argumenttiin. Toiseksi, Collingwoodin mukaan osoittaminen ei tapahdu käsitteellisen kielen ulkopuolella, vaan osana sitä. Toisien sanoen, lapselle kieltä opettava henkilö ei tyydy koskaan vain osoittelemaan, sanomalla samalla joko esineen nimeä, luonnehtimalla jotakin sen ominaisuutta tms. Toisin sanoin vielä: ostensiivinen kielen opettaminen tavallaan juuri perustuu kahden kielen yhtäaikaiseen käyttöön.¹⁰

Tutkimuksessaan Collingwoodin kasvatuksen filosofiasta *Sherman M. Stanage* käsittelee ongelmaa lapsen puhumaan oppimisen näkökulmasta.¹¹ Poiketen aikuisen käyttämästä kielestä, jolle on ominaista vastaanottajan oletaminen, joskus hyvinkin tarkka huomioon ottaminen, lapsi ei — aluksi — osoita puhettaan ja äännähdyksiään kenellekään. Nämä äännähdykset ovat yksinkertaisten eleiden luonteisia, artikuloimattomia, ei-käsitteellisiä. Lapsen puhe on aikuisen puheen lailla kuitenkin kaksisuuntainen prosessi, puhujan ja vastaanottajan dialogi. Aikuisen puheesta poiketen, joka on (yleensä) intersubjektiiivista kommunikaatiota, lapsi puhuu itselleen, se leikkii äännähdyksillä ja äänneillä, myöhemmin sanoilla, lainkaan tarkoittamatta sanoilla sitä mitä niiden tavallisesti oletetaan merkitsevän.

Lapsen puhe on kieltä — se kokeilee itse itselleen erilaisten äännähdysten vaikutusta, tiettyjen lihasliikkeiden vaikutusta auditiiviseen ympäristöön. Puhe on siis kokeilua, hypoteesien asettamista. Tietoisuus omasta itsestä syntyy puhekuuntelu-relaatiassa, käsitys itsestä toimivana subjektina. Lapselle syntyy minä, joka äännelee, saa aikaan ääniä ja joka kuulee niitä.

Antaako Collingwood tässä kielelle liian suuren roolin? Voidaan hyvin kysyä, eikö useimmissa tapauksissa lapsen toiminta — minkä tahansa lihasryhmän käyttö — pidä sisällään kokeilun, itse aikaansaamisen ajatusta. Lapsi ojentaa kätensä tavoittaakseen lelun, siirtääkseen sen johonkin muualle — käyttää lihaksiaan saadakseen aikaan silmin, ei korvin, havaittavan ilmiön. Analogiaa voi viedä pidemmällekin — samassa mielessä, kuin lapsen äännähdykset ovat — aikuisen näkökulmasta — artikuloimattomia, samassa mielessä käsin — tai jaloin — tehdyt teot ovat 'artikuloimattomia', niillä ei ole sinänsä havaittavaa funktiota, niissä ei ole 'mieltä'. Ajatus kielen synnystä aluksi tunteiden ja myöhemmin ajatusten välittäjänä; joka kieli on sitten kehittynyt dialektisessa prosessissa ajattelun kanssa, ei kuitenkaan ole erityisesti kielen sosiaalista roolia korostava. Miksi olisin kiinnostunut siitä, onko jollakin nälkä, mitä hän miettii, itseksensä? Sen sijaan toisenlainen informaatio on mielenkiintoisempaa — mistä voi saada ruokaa, uhkaako jokin vaara, asettaako joku toinen agentti toiminnalleni esteitä! Seuratessaan toisaalta *Hobbesin* ideaa analyttisesti primaarista luonnonyhteiskunnasta ja toisaalta omaa psykologista monismiaan joutui Collingwood rakentamaan kielen — sosiaalisista sosiaalisimman ilmiön — yksityisen tuntijan ja miettijän ajatusprosesseille. Ongelma on tavallaan sama kuin Hobbesin kuulun yhteiskuntasopimuksen teko. Kuinka kukaan rationaali agentti, joka on kaikkien sodassa kaikkia vastaan, voi ryhtyä yleensä tekemään

sopimusta, edes neuvottelemaan? Hyöty lienee kullekin yhteiskuntasopimuksesta melkoinen, mutta riski aivan liian suuri, rationaalinen strategia ei salli moisen syntyä.¹²

Collingwoodin tunteistaan raportoivan ja mietteitään sorvaavan ihmisen kohtaloksi näyttää tulevan itseensä sulkeutuminen. Vasta astuessaan kommunikoimaan sosiaalisesti relevantteja seikkoja, hän saa kuulijoita — mutta kuinka hänen käsitteensä kasvavat siihen?

VIIITTEET

¹ Peter Skagestad, *Making Sense of History*. Oslo 1975. s. 75.

² Jaon on esittänyt hiukan toisessa muodossa T.M. Knox esipuheessaan Collingwoodin postuumisti julkaistuun *The Idea of History* -teokseen.

³ *The New Leviathan* (NL), luku 6. Collingwood seuraa teoksessaan eräitä Hobbesin ideoita (kirjan nimeä myöten) — tästä näkökulma.

⁴ NL, *ibid.*

⁵ *ibid.*

⁶ *ibid.*

⁷ *ibid.*

⁸ *ibid.*

⁹ *ibid.*

¹⁰ *Principles of Art*, ss. 227—. Ks. myös W. von Weyden, *Philosophy of Mind*, s. 28—32. Teoksessa M. Krausz ed., *Critical Essays in the Philosophy of R. G. Collingwood*. Oxford 1972.

¹¹ Ks. Stange: *Collingwood's Phenomenology of Education*, passim. Krauszin teoksessa.

¹² Ks. J. W. N. Watkins: *Hobbes's System of Ideas*. Lontoo 1973, s.